

DE HOUTZAAGMOLENS BUITEN DE MUIDERPOORT IN DE STADSRIETLANDEN

DOOR

MR. J. H. VAN DEN HOEK OSTENDE

Deze houtzaagmolens waren drie bovenkruiers, die in en kort na 1660 gebouwd werden, en twee paltrokken uit 1786. Ze werden omstreeks 1880 afgebroken in verband met de aanleg van de veemarkt en het abattoir. Naar onze huidige begrippen stonden de paltrokken op het westelijk gedeelte van de veemarkt en de bovenkruiers respectievelijk tussen de meest westelijke slachthuizen (De Hoop), op de weg ten oosten van de Veelaan (Het Fortuin) en in het verlengde van de Veelaan (De Liefde).

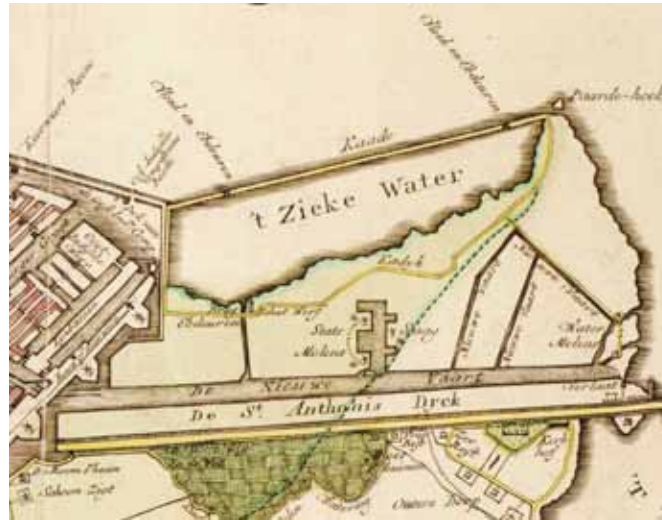
De bovenkruier-houtzaagmolens konden het zwaarste hout verwerken en werden ook wel dommekrachten of sommerzagers genoemd. Bij deze kan alleen de kap met het wikenkruis in de richting van de wind gekruid worden. De paltrok daarentegen kan in zijn geheel - de molen met de aan beide zijden aangebouwde werkruimten - door middel van een over een in de bodem gefundeerde gemetselde ronde muur op de wind gezet worden.

Er waren twee soorten paltrokmolens, die voor het zagen van balken en die voor het zagen van wagenschot, dunne eiken planken, gebruikt werden.

De stadsuitleg van 1658 leidde ten oosten van de Amstel tot

veranderingen op waterstaatkundig gebied. De zeeerende dijk, die dwars door het gebied van de huidige Plantage liep van de oude Sint Anthoniespoort (Nieuwe Herengracht bij de Muiderstraat) naar het nieuwe bolwerk Outewaal (tussen Muiderpoort en Oranje Nassaukazerne), werd afgegraven. De

buiten deze dijk gelegen Kadijk diende verhoogd te worden om als zeekering te kunnen functioneren. De daarvoor nodige grond werd verkregen bij het graven van de Nieuwe Vaart, aan welks overzijde de eilanden Kattenburg, Wittenburg en Oostenburg werden uitgegraven en opgehoogd. Bij de Kadijk sloot bolwerk Oosterbeer aan. In het verlengde van de zuidelijke face van dit bolwerk werd dwars door de stadsgracht een zware stenen waterkering gebouwd, de beer waaraan het bolwerk zijn naam ontleende. Deze beer, die op zijn spitse rug drie ronde torentjes of monniken droeg om het overlopen te

De Stadsrietlanden met Nieuwe Vaart, Zeeburgerdijk en de eerste drie zaagmolens. Detail uit de kaart van P. Mol uit 1770

beletten, sloot aan op het verlengde van de Sint Antoniesdijk, dat Zeeburgerdijk of Hoge Dijk genoemd wordt. Twee buitendijkse bolwerken, Jaap Hannes en Zeeburg, beschermden de oostelijke eilanden. Daarbuiten lagen de Stadsrietlanden, door

de tot het IJ doorgetrokken Nieuwe Vaart gescheiden van de Zeeburgerdijk. In dit drassige, met riet begroeide gebied, dat slechts door een lage kade tegen hoge waterstanden in het IJ beschermd was, verhuurden thesaurieren ordinaris enige erven voor bebouwing met houtzaagmolens. Deze worden soms aangeduid als stadshoutzaagmolens, maar de opstallen waren altijd particulier eigendom, zodat deze naam waarschijnlijk ontstaan is op grond van hun ligging in de Stadsrietlanden.

Op 12 maart 1661 besloten thesaurieren ordinaris, die belast waren met het beheer van de stedelijke financiën en eigendommen, dat aan de braak achter Waterrijck houtzaagmolens gebouwd zouden worden, nadat dit water door een invaart bereikbaar gemaakt was. Waterrijck was een kleine braak bij Houtewaal, die door de stad als viswater verhuurd werd. Op 2 april werd dit besluit herhaald en aangevuld met de bepaling, dat de braak aan de westkant van kaden zou worden voorzien en men van molens langs de Hoge Dijk tot in de Stadsgracht bij de Beer moest kunnen varen¹. Het eerste molenerf aldaar was intussen reeds op 21 oktober 1660 voor *f*100,- 's jaars verhuurd aan Vechter Jansz en Cornelis Jansz. De ligging werd aangeduid als 'buiten de nieuwe fortificatie, buiten de St. Theunispoort'. De hier gebouwde molen ging De Hoop heten². Op 22 februari 1662 werd nr. 3, waar molen De Liefde zou verrijzen, uitgegeven aan Claes Cornelissen en Jan Jacobsen Eg, ook voor *f*100,- per jaar³.

Molenerf nr. 2, omschreven als 'aan IJ omtrent de vaart lopende naar Zeeburg' werd op 22 augustus 1663 met ingang van 1 mei 1664 voor *f*100,- 's jaars verhuurd aan Dirck Dircksz. Geel, Jan Dircksz. Geel en Cornelis Jacobsen, die er molen

Het Fortuin bouwden. Op 25 januari 1677 verkocht de makelaar Jeronimus de la Croix 8/18 parten in deze molen voor *f*2000,- aan de schoenmaker Assuerus Reijerse te Weesp. Als tot Het Fortuin behorende gereedschappen worden in de akte genoemd: een schouw, een roeischiut, drie ramen, drie sleden, zes dommekrachten, vier houthaken en veertig zagen⁴.

Claes Rijertsz. had in die omgeving blijkbaar al eerder een houtzaagmolen opgericht. Op 20 oktober 1665 gelastten thesaurieren ordinaris hem zijn zaagmolen staande aan de Hoge Dijk buiten de Nieuwe Beer beoosten de Oetewalerweg vandaar te verplaatsen. Op 30 oktober werd hem daarbij een vergoeding van *f*1600,- in het vooruitzicht gesteld, dezelfde som die de korenmolenaars ontvingen bij verplaatsing van hun molen. Op 6 maart 1666 werd nog eens herhaald, dat de houtzaagmolen die even buiten de Nieuwe Beer stond afgebroken moest worden, daar hij zich op te korte afstand van de stad bevond⁵. De verbinding tussen de houtzagerijen⁶ in de Rietlanden en de stad was niet eenvoudig. Derhalve vroegen de molenaars bij de Nieuwe Vaart op 5 juli 1669 aan thesaurieren om een toegang tot de stad te mogen hebben, hetzij door een daarvoor te maken poortje in de stadswal, hetzij door met een ladder over de wal te mogen klimmen nadat ze met een pontje tot aan de voet van de wal gevaren waren. Dit tweeledige verzoek werd afgewezen, maar op 22 augustus van hetzelfde jaar werd een andere oplossing gevonden. De zaagmolenaars buiten de Muiderpoort zouden een schouw mogen houden om hun werkvolk van de kade over te zetten. Bij de aanlegplaats van de schouw mocht een schuilplaats worden opgericht om beschutting te vinden tegen regen en wind. In de palissade in de stadsgracht zou een boom

gelegd worden ten einde passage mogelijk te maken. Waren de zagers bij bolwerk Jaap Hannes aan de berm van de stadswal gekomen, dan mochten ze de daar aanwezige ladder van de kanonniers gebruiken om over de wal te komen⁷. Later kregen de molenaars een pad naar hun bedrijven via het terrein waar het geschut beproefd werd.

In de verhuurboeken⁸ vinden we over de periode 1667-1767 de volgende eigenaars van de houtzaagmolens.

Van *De Hoop*: de erfgenamen van Helena Gronds, Joost Hermansz., Claes Jacobsz. (1692), Trijntje Jansz, weduwe van Harmen Cornelisz. de Wit (1692), Jan Cornelis en Symon de Bruyn (1735), H. Borst, weduwe van S. C. de Bruine (1735), Jacob Haage (1753) en Pieter van Swanenberg (1759).

Van *Het Fortuin*: Cornelis Gijsberts en Barend Cornelissen Buys (1701), Thijs Anthonis (1717) en Cornelis, Jan en Symon de Bruyn (1734).

Van *De Liefde*: Helena Grond Claes Joosten Hendrik en Anthonie van der Linde cum suis (1700), Jan van Reene, Dirck van Reene en Thijs Anthoniesz. (1707).

In de windgeldboeken⁹ vinden we bij de molens buiten de

Muiderpoort van 1765 af de volgende personen aangeslagen.

Voor *De Hoop*: Marten Beese (1765), Broes (1783), Borst (1787), Haring Booy (1800), D. Besem en Cie (1824), weduwe S. Eckelboom en J. H. Besem (1844) en J. H. Besem (1849).

Voor *Het Fortuin*: Gijsbert de Bruijn (1768), Jacobus Besem (1800), Haring Booy en Dirk Besem (1800), weduwe S. Eckelboom en J. H. Besem (1844) en J. H. Besem (1849).

Voor *De Liefde*: Pieter Calkoen Andriesz. (1765), P. C. Stikkel (1785), Gerrit Hillen (1819) en Jacobus Hendrik Besem (1850).

We treffen bij de verschillende molens soms dezelfde namen aan en zien hoe ze in de 19e eeuw in één hand komen. De *Hoop* brandde op 20 juni 1812 af. Pas in 1824 behoefde weer windgeld betaald te worden, omdat D. Besem en Cie, aan wie het erf bij dispositie van de thesaurier van 21 oktober 1822 verhuurd was, er een nieuwe molen

van dezelfde naam hadden laten bouwen. In december 1849 en februari 1850 vonden ten overstaan van notaris Johannes Gerhardus Pouw ten behoeve van leden van de familie Besem veilingen en boedelscheidingen plaats. Aan de daarvoor opge-
maakte akten¹⁰ ontleen we de volgende beschrijvingen van de

Van bolwerk Oosterbeer in 1759 gezien over de Stadsrietlanden, de Nieuwe Vaart en de Zeeburgerdijk. De molens zijn van links naar rechts de houtzaagmolens Het Fortuin en De Hoop en één der stadvuilwatermolens. De andere, iets meer naar links, is al van zijn wieken ontdaan in verband met de verplaatsing naar de Kadijk bij de Oetewaler sluis. Tekening van S. Fokke in de historisch-topografische atlas van de Gemeentelijke Archiefdienst.

drie bovenkruiers.

De Hoop met huizingen en getimmerten, f5000,- waard.

Het Fortuin, een sommerzager¹¹ met huizinge, meesterknechts- en knechtswoningen, schuithuis en grasvelden, f6050,- waard.

De Liefde met herenhuizing, koepel, knechtswoning, tuin, loods en verdere getimmerten getaxeerd op f7500,-

Onderwijl waren er tussen de bekende drie molens en de bolwerken Jaap Hannes en Zeeburg twee wiekendragers bijgebouwd.

Immers op 5 oktober 1785 gaven thesaurieren ordinaris in erfpacht tegen een canon van f150,- 's jaars aan Evert van Voorthuijzen¹² een terrein in de Stadsrietlanden om daarop twee paltrok-houtzaagmolens te bouwen¹³. Deze kwamen in 1786 tot stand en kregen de namen Het Baambrugsche Wapen en Het Vreelandsche Wapen, later verkort tot Baambrugge en Vreeland¹⁴.

Het wapen van Baambrugge vertoonde drie zilveren zuilen op een rood veld, afkomstig van de ambachtsheren uit het geslacht Van Zuylen. Het Vreelandse wapen was ingewikkelder; het bestond uit een rode burcht met een blauw dak, waarboven een rood schild met een zilveren kruis en daarvoor

Van de in 17154 gezien naar de dorpen aan de van het IJ met op de voorgrond van links naar rechts de houtzaagmolens De Liefde, Het Fortuin en De Hoop. Tekening van P.J. van Liender in de historisch-topografische atlas van de Gemeentelijke Archiefdienst

Sint Maarten, die een bedelaar de helft van zijn mantel geeft. Deze wapens zijn waarschijnlijk aan de achterzijde van de kap van de molens aangebracht geweest en zeker zal de naam op de wolfbalk daaronder geschilderd hebben gestaan. Misschien ook is het wapen verwerkt geweest in het snijwerk van de ma-

kelaar, de sierlijke houten naald achterop de molenkap.

De meeste koren- en industrie-molens hebben sedert het begin van de 17^e eeuw een naam. Daardoor zijn ze van elkaar te onderscheiden, vooral als de naam duidelijk zichtbaar op de molen is aangebracht. Op 8 januari 1663 bepaalde de rekenkamer der domeinen in Holland, dat de molens in de Zaanstreek voorzien moesten zijn van een geschilderde afbeelding van een dier of instrument, met de naam daarbij geschreven. Op 17 juni 1693 werd dit gebod nog eens in algemene zin herhaald. Deze

maatregel was bedoeld om beter te kunnen nagaan of de molenaars de vereiste vergunningen hadden en of zij het windrecht betaalden. Maar ook voor schippers en voerlieden was het van belang te weten of zij de goede molen voor zich hadden¹⁵.

De symbolen van Hoop, Fortuin en Liefde, een anker, een geblinddoekte vrouw op een bol of rad en een hart of een vrouw

met enige kinderen, kunnen aan de molens geprikt hebben op een houten bord, aangebracht op een der zijden van het rieten achtkant of aan de stelling, dan wel op de baard, de sierlijk gesneden en bewerkte plank aan de voorzijde van de kap onder de askop. In de 19^e eeuw stonden de namen boven de sleephellingen te lezen op de gevels van de zaagloodsen.

De paltrokken kwamen aan Hendrik en Jan van Voorthuijzen. De weduwe van de laatste, Catharina Elisabeth Teschemaker, verkocht Het Braambrugsche Wapen op 23 juni 1852 aan Hendrik Gritters, koopman op de Oudeschans. Bij de voor de notaris J. A. Hoog gepasseerde akte werd geen erfpachtsrecht overgedragen. De weduwe van Hendrik Gritters, Catharina Doublet, sloot op 17 maart 1854 een schriftelijk huurcontract met de stad aangaande de molenwerf. Bij akte van 1 mei 1858, voor de notaris Gijsbertus Ruys gepasseerd, verkocht mevrouw Gritters ten behoeve van haar minderjarige zoon Evert Het Baambrugsche Wapen aan Jacobus Hendrik Besem. Sedertdien vernieuwde de stad met hem het huurcontract zonder dat ooit van erfpacht sprake was.

Op 23 juni 1852 verkocht de weduwe Van Voorthuijzen-

De houtzaagmolens aan de Zeeburgerdijk van de gebroeders D. en J.H. Besem omstreeks 1870, van links naar rechts De Hoop, De Liefde en Het Fortuin. Schilderij van Johannes Hendrik Veldhuijzen (1831-1910) in particulier bezit. Foto Gemeentelijke Archiefdienst

Teschemaker, eveneens bij akte verleden voor de notaris J. A. Hoog, Het Vreelandsche Wapen aan Petrus Sebbeelee en op 17 maart 1854 huurde deze de molenwerf van de stad. Na de dood van Petrus Sebbeelee werd de houtzaagmolen bij de boedelscheiding voor de notaris Jan Lambert Kabel toegewezen aan de gebroeders Petrus en Hendrik Willem Sebbeelee, die de huur van hun vader continueerden.

Uit 1843 bleven gegevens bewaard over de produktie van de Amsterdamse molens¹⁶. Over die in de Rietlanden vinden we het volgende.

Van de molens 1 en 2, De Hoop en Het Fortuin, verklaarde S. Eckelboom, dat de eerste een bovenkruier was met drie sleden, waar twee volwassenen en een kind werkten. Verwerkt werden 400 eiken balken. De tweede was buiten werking gesteld. Volgens opgave van J. H. Besem was nummer 3, De Liefde, een

bovenkruier met drie sleden, waar 450 eiken balken gezaagd waren. Hoeveel mensen daaraan gewerkt hadden, vermeldde hij niet.

De nummers 4 en 5 waren paltrokken met twee sleden. Zij behoorden aan de weduwe J. van Voorthuijzen. Omtrent de produktie kon geen opgave worden gedaan.

De door Eckelboom en Besem opgegeven productie was bijzonder laag. Er waren in 1843 bovenkruiers en paltrokken, waarbij een productie van circa 4000 balken werd opgegeven. Het laagste opgegeven aantal was 220¹⁷ en 1000 was een aardig gemiddelde. Opmerkelijk is, dat alleen Eckelboom en Besem opgaven eikenhout verwerkt te hebben. Op de andere molens zal zeker ook het lichtere grenenhout gezaagd zijn. De eiken stammen waren harder en dikker en werden eerst in drie stukken gezaagd, waarna de klossen weer in vier kwarten gingen.

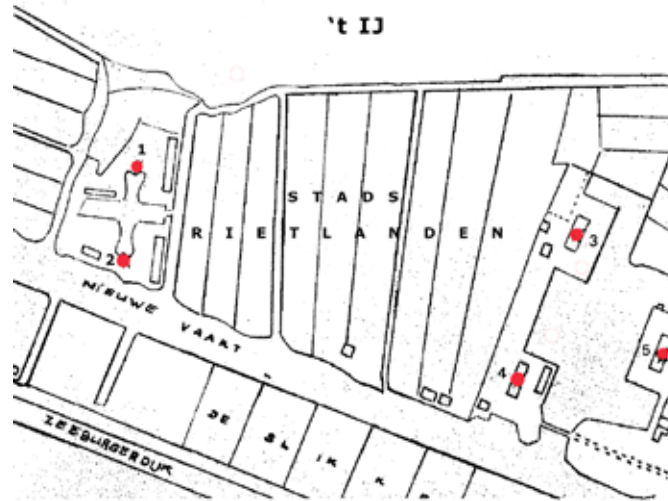
De houtzaagmolenaars beklagden zich in 1843 over de zware concurrentie, die zij ondervonden door de invoer van buitenlands gezaagd hout en zij verlangden dan ook hogere invoerrechten daarop.

Op 29 november 1877 nam de gemeenteraad het besluit, dat in de Stadsrietlanden een abattoir met veemarkt zou worden gesticht. Burgemeester en wethouders besloten derhalve op 18 december 1877, dat de molenaars van Baambrugge, Vreeland, De Hoop, Het Fortuin en De Liefde de huur moest worden opgezegd¹⁸. Als datum van opzegging van de huur der gronden stelde het college op 15 januari 1878

voor Baambrugge en Vreeland op 1 november 1878 - dat was de datum waarop die huren eindigden - en voor De Liefde, Het Fortuin en De Hoop 1 augustus 1878. Voor deze molens was een opzegging nodig, omdat de gronden waarop zij stonden tot 30 april 1879 verhuurd waren¹⁹.

Derhalve toog de deurwaarder Willem Leepel op 23 januari 1878 van zijn kantoor op het Oudekerksplein 46 naar de Sarphatistraat 40 om aan Jacobus Hendrik Besem de huur op te zeggen van de gronden van De Liefde, Het Fortuin en De Hoop²⁰. Op 25 april ging Leepel er opnieuw op uit, nu om aan Besem aan te zeggen, dat de huur van de grond van de Baambrugge niet zou worden verlengd. Eveneens ging hij naar de gebroeders Sebbee aan de Hoogte Kadijk met een gelijk bericht aangaande de Vreeland²¹. De drie bovenkruiers werden in de nazomer van 1878 afgebroken.

Op 12 november constateerde de wethouder van Publieke Werken, F. C. Tromp, evenwel, dat op 1 november de werven van de Baambrugge en de volgens bericht van de stadsingenieur nog als vanouds in gebruik waren²². Dit noopte burgemees-

Situatie van de molens omstreeks 1870, volgens kaartje 11 in het in noot 14 genoemde werk van Van Eck. 1.'t Baambrugsche Wapen; 2. Vreelandsche Wapen; 3. De Liefde; 4. De Hoop; 5. Het Fortuin.

ter en wethouders ertoe aan de gemeenteraad voor te stellen tegen de eigenaren van deze molens een rechtsvordering tot ontruiming van de werven in te stellen. Mede gezien het gunstige advies van de stadsadvocaat mr. P. A. Brugmans van 16 december besloot de raad hiertoe in geheime zitting op 24 december 1878. Mr. Brugmans was van oordeel, dat in 1785 weliswaar van de onopzegbare erfpacht gesproken was, maar dat in feite de opzegbare precario bedoeld was. Maar hoe dat ook geweest moge zijn, de stadsadvocaat meende, dat uit de bewoordingen van de verkoopakten van de molens en van de door de latere eigenaren met de gemeente gesloten huurovereenkomsten duidelijk bleek dat nooit erfpacht was overgedragen, zodat deze, hadde zij al bestaan, te niet was gegaan. Gedeputeerde staten van Noord-Holland keurden het raadsbesluit goed op 8 januari 1879²³.

De stadsadvocaat kon nu de eerste procedure aanspannen voor de arrondissementsrechtbank. Deze werd op 24 februari 1880 met een voor de gemeente gunstige uitslag bekroond, hoewel de conclusie van het Openbaar Ministerie anders geluid had²⁴. Ontruiming van de werven zou moeten geschieden twee

De Nieuwe Vaart met rechts de veemarkt, waarvoor Baambrug en Vreeland moesten wijken. Deze foto werd op 30 juni 1977 door J. M. Arsath Ro'is gemaakt, staande op de brug tussen Molukkenstraat en Veelaan. In de verte voorbij het spoorwegviaduct molen Foto SAA

maanden na de betekening van het vonnis²⁵. Maar Besem en de gebroeders Sebbelee gingen in hoger beroep, waartoe zij de stad op 21 mei 1880 door de deurwaarder Carel Daniel Ikler van de Oudezijds Voorburgwal 173 lieten dagvaarden²⁶. Op 25 mei vroegen burgemeester en wethouders de stadsadvocaat

om advies. Deze adviseerde op 29 mei tot het voeren van verweer, erop wijzende dat in de procedure tussen de stad en J. van Koolbergen over de ontruiming van de werf van de gewezen volmolen De Halve Maan²⁷ door het Hof gesteld was, dat een beroep op eigendom niet was toegelaten voor degene, die niet tevens ontbinding van de huurovereenkomst vroeg. En passant wees mr. Brugmans erop, dat de dagvaardingen van deurwaarder Ikler nietig waren, omdat hij ze niet gedaan had aan de burgemeester maar aan de bode W. Burlage. De advocaat wilde zich echter niet op deze nietigheid beroepen, omdat hij niet van zulke

processuele chicanes hield en meende, dat de stedelijke regering te hoog stond om zulke middelen te gebruiken, die gewoonlijk bij de rechterlijke macht in ons vaderland een slechte indruk maken²⁸.

De gemeenteraad nam op 9 juni in besloten vergadering het besluit verweer te voeren tegen de gebroeders Sebbelee en J. H. Besem en gedeputeerde staten keurden dat besluit goed op 16 juni. Het gerechtshof te Amsterdam bevestigde op 30 juni 1881 de vonnissen van de arrondissementsrechtbank. Evenals in eerste instantie was als procureur opgetreden mr. L. H. Kuhn²⁹.

Edoch, gebroeders Sebbelee en J. H. Besem gingen in cassatie. Op 17 november 1881 bracht de deurwaarder Leonard Hilman van de Prinsengracht 540 de daartoe nodige dagvaardingen uit, sprekende met burgemeester mr. G. van Tienhoven zelf³⁰. De volgende dag werd de stadsadvocaat op de hoogte gebracht. Deze stelde de stukken in handen van mr. B. M. Vlieland Hein, advocaat bij de Hoge Raad der Nederlanden te 's-Gravenhage. Het advies, dat mr. Vlieland Hein op 26 november uitbracht, kwam overeen met dat van zijn Amsterdamse confrère. Hij overwoog, dat de tegenpartij door willens en wetens te huren haar erfpachtsrecht had opgegeven en dus niet eigenmachtig haar bezitstitel van huur in erfpacht kon veranderen. Op 30 november keurde de gemeenteraad in besloten zitting nogmaals goed verweer te voeren tegen de onwillige houtzaagmolenaars

De Stadsrietlanden in 1974. Op de voorgrond het Lozingskanaal en de Nieuwe Vaart. Foto van de Gemeentelijke Archiefdienst

en gedeputeerde staten gingen daarin mee op 7 december. Hoewel de advocaat-generaal Van Maanen anders geconcludeerd had, stelde de Hoge Raad op 5 mei 1882 de gemeente in het gelijk. Voor de tegenpartij pleitte mr. W. Thorbecke³¹.

Deurwaarder Leepel betekende het arrest van de Hoge Raad op 28 juni 1882 aan J. H. Besem en gebroeders Sebbelee en vorderde vervolgens op 1 september ontruiming van de molenwerven binnen twee maal 24 uur³². Op 2 september vroegen betrokkenen uitstel van ten hoogste twee maanden ten einde grote schade aan hun eigendommen te voorkomen. De directeur der Publieke Werken J. A. Schuurman liet op 6 september aan zijn wethouder weten, het wel billijk te vinden de gestelde termijn te verlengen. Op 15 september zou de aannemer voor het graafwerk voor de funderingen en het ophogen van de grond voor de bouw van de Algemene Slachtplaats en Veemarkt³³ over een gedeelte van het terrein en op 8 oktober over het gehele terrein moeten beschikken. Zolang zou de moleneigenaars respijt gegund kunnen worden. Burgemeester en wethouders wilden wel mee gaan, doch het rekest van gebroeders Sebbelee en J. H. Besem niet beantwoorden. Mr. Brugmans deelde op 16 september aan

burgemeester en wethouders mee, dat gebroeders Sebbelee en H. Besem de door hen ontruimde grond bij akte aan de stad zouden moeten overdragen of dat de stad zich feitelijk in bezit zou moeten stellen, hetgeen door een deurwaarder diende te worden vastgelegd. Op die manier werd uitgesloten dat de wederpartij de ontruimde terreinen op grond van een erfpachtrecht zou terugvorderen. Immers, de stad had hier met haar vijand te doen, die zich zo sterk mogelijk tegen de ingestelde actie verdedigd had en zich in genen dele bereid verklaard had de proceskosten te betalen³⁴.

Op 6 oktober bleek molen Vreeland te zijn afgebroken. Op 25 oktober herhaalde Leepel het ontruimingsbevel tegen Besem in tegenwoordigheid van de getuigen Reindert Buis en Johannes Daniel Hemelrijk, beiden zonder bepaald beroep. De volgende dag toog de deurwaarder met dezelfde getuigen naar de Stadsrietlanden om te constateren, dat de metselstenen en het houtwerk van de Baambrug van het erf verwijderd waren, maar dat zich daarop nog bevonden drie in de grond staande lindeboompjes, alsmede langs de kade enige door de aldaar gehuisveste keetbewoners getimmerde varkens-, geiten- en andere berghokken. Deze liet Leepel verwijderen en de bomen liet hij omhakken. Om één uur 's middags kon hij het geheel ontruimde terrein van de gesloopte molen Baambrugge voor de gemeente in bezit nemen. Het hiervan opgemaakte procesverbaal ging Leepel op november betekenen aan het woonhuis van J. H. Besem, waar hij sprak met de inwonende dienstbode Maria van Doesburg³⁵. Toen zij de deur weer dicht deed, sloot ze tevens de geschiedenis af van de houtzaagmolens in de Stadsrietlanden.

NOTEN

1. Resolutieboek thesaurieren ordinaris nr. 2, 1657-1664, fol. 73 verso en 75 verso. Thesaurieren extra ordinaris traden op als belastinggaarders.
2. Als boven, fol. 62 verso.
3. Als boven, fol. 96 verso.
4. Als boven, fol. 144 en Willige Verkopen nr. 51, fol. 45.
5. Als boven nr. 3, fol. 45 verso, 46 verso en 66 verso. Men bedenke dat er korenmolens waren met dezelfde namen, t.w. De Hoop op bolwerk Reguliers, De Liefde op bolwerk Sloten en Het Fortuin op bolwerk Weesp. Bovendien stonden buiten de Raampoort een paltrok De Hoop en een bovenkruier-houtzaagmolen 't Fortuin, die later Cornelia genoemd werd, en op het Kwakerseiland een paltrok De Liefde. Voorzichtigheid is dus geboden bij het interpreteren van de op rijk gestelde Wandeling langs de windmolens in en om Amsterdam van af Zeeburg tot Blauhoofd, gepubliceerd in De windmolens aan de Zaanstreek door W. Buijs Pzn., Koog-Zaandijk 1919, ook opgenomen in Zeven eeuwen Amsterdam deel VI, Amsterdam 1950, blz. 44-48.
6. Resolutieboek thesaurieren ordinaris nr. 4, 1668/1671, fol. 57 en fol. 64-64 verso.
7. Arch. thesaurieren ordinaris nr. 740, blz. 787-789; nr. 741, blz. 725-727; nr. 742 blz. 773-775 en nr. 743 blz. 999-1001.
8. Als boven, nr. 752, blz. 312-314, en 1453, blz. 53-57, en arch. amortisatiefonds nr. 286, blz. 7.
9. Aanvullende gegevens uit het register van molenwerven 1828-1867, arch. amortisatiefonds nr. 275, fol. 1-3.
10. Not. Arch. nr. 21357; 278 en 279 van 1849 en 33 en 34 van 1850.
11. Sommer is een oude benaming voor balk.
12. Evert van Voorthuijzen kwam uit Vreeland en Geesje Smit, met wie hij

- blijkens de intekening van 19 april 1776 op akte van ds. Henrick Vos van Baambrugge in ondertrouw ging, was geboortig uit Baambrugge, waar hun huwelijk voltrokken werd. Van Voorthuijzen overleed op 3 februari 1781 en werd op 9 februari in de Nieuwe Kerk begraven,
13. Advies van de stadsadvocaat van 5 december 1878, afd. Fin. 1878 nr. 5832, waar ook de volgende eigendomsoverdrachten worden opgesomd.
 14. De bekende atlas van Loman uit 1876 noemt de laatste ten onrechte Het wapen van Friesland, hetgeen door van in zijn boek over De Amsterdamsche Schans en de Buitensingel, Amsterdam 1948, werd overgenomen. Houtzaagmolen Vriesche Wapen was een bovenkruier buiten de poort.
 15. A. Bicker Caarten, De Molen in ons volksleven; Leiden 1958, hoofdstukken 38, 39, 42 en 44.
 16. Staat der fabrieken, trafijken en bedrijven in Amsterdam per 1 januari 1843, arch. secr. afd. Algemene Zaken 1844, nr. 1637, fol. 41-43.
 17. Als boven, folio 25.
 18. Arch. commissie eigendommen 1877 nr. 1154 en 1172.
 19. Als boven 1878 nrs. 26 en 61.
 20. Als boven 1878 nrs. 99, 100 en 101.
 21. Als boven 1878 nrs. 440 en 441.
 22. Als boven 1878 nr. 1004.
 23. Muniment besloten raad 1878 nr. 49; arch. secr. afd. Financiën 1878 nrs. 5831, 5832, 5952, 5995, 6064 en 6190 en 1879 nrs. 32 en 204.
 24. Het horen van het Openbaar Ministerie in burgerlijke zaken werd bij de wet van 3 december 1932, S.577 in eerste aanleg en beroep facultatief gesteld. In cassatie bleef het gehandhaafd.
 25. Arch. secr. afd. Financiën 1879 nr. 295 en 1880 nrs. 785 en 786.
 26. Als boven 1880 nrs. 2157 en 2158.
 27. Aan de Kostverlorenwetering. De molen was in 1812 bij executie verkocht en afgebroken.
 28. Arch. secr. afd. Financiën 1880 nrs. 2209 en 2268. Alleen als een poging werd gewaagd om iemand met de wet in de hand op onrechtmatige wijze te benadelen, zoals de stad ondervond van Hallo, zou mr. Brugmans zich op dergelijke nietigheden willen beroepen. Dit slaat op F. J. Hallo (1808-1879), die in 1852 na een strijd van negen jaar tegen de gemeente Amsterdam het proces won over de nalatenschap van de in 1602 overleden Joost Marcellus Verwer. Zie W. J. F. Meiners, Een merkwaardig Amsterdammer, in maandblad Amstelodamum 1956, blz. 117-121.
 29. Als boven 1880 nrs. 2378, 2510, 2553, 2594, 2623, en 1881 nrs. 2692 en 2706.
 30. Als boven 1881 nrs. 4485 en 4486.
 31. Als boven 1881 nrs. 4505, 4651, 4654, 4699 en 4796 en 1882 nr. 1768. In nr. 2802 van 1888, dat stukken bevat over afgelopen processen, bevindt zich het procesdossier van mr. Vlieland Heine met andere bescheiden betreffende deze zaak.
 32. Als boven 1888 nr. 2802.
 33. Bestek nr. 39 van 1882.
 34. Arch. secr. afd. PW. 1882 nrs. 6348, 6709 en 7238.
 35. Arch. secr. afd. Fin. 1888 nr. 2802.

De topografische bijzonderheden van Amsterdams ontwikkeling

○ = elders in de lijst ook al genoemd * = ondersteunend artikel van andere auteur

Middeleeuws Amsterdam

- De cope-ontginning van Amstelland
- Poorte ende Vrihede van Amstelredamme
- De eerste 300 jaar in het bestaan van Amsterdam
- Stadsportalen op de Nieuwendijk
- Is de Nieuwezijds wel gegraven?
- De kop van de Nieuwendijk, een 14^e-eeuwse stadsuitbreiding
- De Boerenwetering en zijn loop door Amsterdam
- Hoe oud is het Damrak als kade langs de Amstel?
- Middeleeuwse kloosters van Amsterdam
- Het Sint Anthonius gasthuis (Leprozenhuis)
- * Het Leprozenhuis te Amsterdam, I. H. van Eeghen 1955
- Het Kartuizerklooster Sint Andries ter Zaliger Haven
- In den Utersten Nesse bider Amstel; Binnengasthuis
- De metamorfose van die Plaetse tot de Dam
- Amsterdam, van Heren, van bisschoppen en van graven
- Amsterdam, van Hoeken en Kabeljauwen
- Pacificatie, Satisfactie & Alteratie
- Het Papeneiland

Amsterdams nijverheid, handel en transport

- Markten van Amsterdam (locaties door de eeuwen gevolgd)
- * Botermarkt en Kaasplein, Dr. A. Halberstadt 1910
- Beurtvaarders, trekschuiten en overzetveren
- Middeleeuwse bierbrouwerijen in Amsterdam
- Vroege industriegebieden: Stadsrietlanden, Zaagmolensloot, Mennonietensloot, Overtoomsevaart, Kwakerspoel en Zaagmolenbuurt
- * Molens in Stadsrietlanden, Mr. J. H. van den Hoek Ostende
- * Het einde van de korenmolens op de bolwerken aan de Singelgracht, Mr. J. H. van den Hoek Ostende, 1972
- * Precario en Windgeld, Mr. J. H. van den Hoek Ostende, 1969
- Geschiedenis van Rederij J. H. Bergmann
- Geschiedenis van Rederij Boekel
- Geschiedenis van het Leidseplein en Hirsch & Cie
- De geschiedenis van de Haarlemse tram (NZH)
- De geschiedenis van de Waterlandse tram (NHTM)
- Straattypen en standwerkers
- Straathandel
- Stadschroniqueurs in de 17^e en 18^e eeuw
- Topografische tekenaars in Amsterdam

- Topografische fotografen in Amsterdam
- Amsterdamse architecten
- Wereldtentoonstelling van 1883
- Samuel Sarphati, visionair en entrepreneur
- Casino, Musis Sacrum en Huize Bob
- Van Liesveldsche Bijbel tot Beursplein 5: Bible Hotel
- Brouwerij De Hooiberg & Die Port van Cleve
- Nederlandse Scheepbouw Maatschappij

Amsterdam havenstad

- Zeehaven in beweging, alle locaties tot WOII
- Westelijke eilanden Bickers-, Prinsen- & Realeiland
- * Opkomst der Amsterdamse haven, W. H. M. de Fremery
- * Geschiedenis Amsterdamse scheepbouw, Dr. L. van Nierop
- Van Petroleumhaven tot grootste benzinehaven ter wereld

Stadsuitleg 1578-1596

- De Eerste en Tweede Uitleg 1578-1596
- Rembrandtplein, metamorfose van een onbedoeld plein
- Vlooienburg & Zwanenburg
- De Haarlemmerbuurt, verdeeld over 2e en 3e Uitleg
- De eerste Joodse gemeenten en hun synagogen

Stadsuitleg 1609-1700

- De Derde en Vierde Uitleg 1609-1700
- Die Verheelinghe; geschiedenis van de Leidsegracht
- De Amsterdamse schans en bolwerken
- De Trapjesschans, een nijver stukje Schans
- Westelijke eilanden Bickers-, Prinsen- & Realeiland
- De vijf grote wagenpleinen
- Het ontstaan van de Jordaan
- Gangen en hoven van de Jordaan
- De vertraagde bebouwing van de Driehoekstraat
- De Plantage, een geslaagde mislukking
- Amstelkerk, noodgebouw met eeuwigheidswaarde

Stadsuitleg 1877-1921

- Annexaties 1877-1921
- Stadsontwikkeling en de politiek
- Spaarndammerbuurt en Zeeheldenbuurt
- Van Smalle Pad tot Planciusstraat
- Het Museumkwartier en de Waskaarsenfabriek
- Stads- en Godshuispolder, een stukje Amsterdam in de polder
- De Da Costabuurt en de Réveilbeweging, Ria Scharn

- * Westerplantsoen in de Zeeheldenbuurt, A. Huyser
- * De wet kent geen steden, Drs. J. P. Janse, 1992 (annexatie N-A)
- * Dorpse straten in de stad, Ph. Spangenberg 1995-1996

Amsterdam-Noord

- Volewijcksklanden en Buikslooterham, de ruggegraat van Noord
- De geschiedenis van de Waterlandse tram
- * Industrie Buikslooterham door Wim Huissen
- * ENTOS door Wim Huissen
- * ELTA door Wim Huissen
- Nederlandse Scheepbouw Maatschappij

Verkeersdoorbraken

- Damstraat-Paleisstraat 1865-1914
- Raadhuisstraat 1894-1897
- Vijzelstraat 1917-1935
- Weesperstraat 1959-1969; de Wibaut-as

Amsterdam en het water

- Amsterdams Waterstaat
- Raadselachtige waterwerken
- Sluizen, keringen en duikers in Amsterdam
- Donkeresluis
- Stadsuitleg en de omringende waterschappen en gemeenten
- 't IJ, van getijderekreef via waterwolf tot droogmakerij
- Van open havenfront tot Open Havenfront
- De geschiedenis van de Kostverlorenwetering en de overtoom
- Aanloop tot het Noordzeekanaal, Amsterdam op z'n smalst
- Hoe komt de Mirakelbrug aan z'n naam?

Diversen

- Pakhuus Oostenburg, Fons Baede
- Nieuwe Doelenstraat, Robert Raat
- Regeringsjubileum 1874 Willem III, Paul Graalman

Jaarboeken, enzovoort

- Index quizpagina's 2014 en later, kleinere onderwerpen
- Jaarboek 2015, 50 opstellen over Amsterdamse items
- Jaarboek 2016, 11 opstellen, idem
- Jaarboek 2017, 6 opstellen, idem
- Jaarboek 2018, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2019, 8 opstellen, idem
- Jaarboek 2020, opstellen, idem